

Список літератури

1. Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1174-2003-%EF>>.
2. Державна служба зайнятості інформує [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <www.dcz.gov.ua/ - 69k>.
3. Круглий стіл «Україна в глобалізованому світі: межі зростання» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ier.kiev.ua/Ukraine/news_ukr_all.cgi - 112k>.
4. Про наукову і науково-технічну діяльність [Електрон. ресурс] : закон України від 13.12.1991 № 1977-ХП із змінами та доповненнями. – Режим доступу : <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12>>.
5. Результати Глобального раунду міжнародних зіставлень валового внутрішнього продукту за 2005 рік [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.osnova.com.ua/article.php?artid=8300&magid=13&PHPSSESSIONID...> – 26k ->.
6. Стан мінерально-сировинного потенціалу України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dgs.kiev.ua/inform_miner.htm>.
7. Статистична інформація за 1995-2007 рр. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.
8. Удовик, О. О. Природно-ресурсний потенціал – передумова економічного зростання України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo9/018.htm> - 9k>.
9. Україна та СОТ. Економічні наслідки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.wto.inform.org.ua/>>.
10. The Global Competitiveness Report 2006-2007 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm> - 55k>.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© Н.О. Власова, О.А. Круглова, Н.П. Ушакова, 2009.

УДК 657.9:339.732.2

С.В. Тютюнникова, д-р екон. наук

Л.О. Мельник, канд. екон. наук

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ПРИВАБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТОРІВ

Проаналізовано існуючі методики оцінки привабливості інвестиційного клімату країни. Визначено серед них найбільш оптимальні та адаптовані до умов економічного розвитку України. Обґрунтована доцільність застосування методик, побудованих на основі бальних оцінок та еталонних значень.

Проанализированы существующие методики оценки привлекательности инвестиционного климата страны. Выявлены среди них наиболее опти-

мальные и адаптированные к условиям экономического развития Украины. Обоснована целесообразность применения методик, построенных на основе балльных оценок и эталонных значений.

Existent methods of an estimation of appeal of the investment climate of the country are analysed. The optimal of them and economic development of Ukraine adapted are defined. The expediency of application of methods ball estimations and reference values based is proved.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективність функціонування української економіки безпосередньо залежить від інвестиційного клімату (тобто від реального стану політико-правового, соціально-економічного та інфраструктурного середовища й вірогідних перспектив його розвитку).

Незважаючи на те, що з початком останнього десятиліття в Україні почався підйом економіки, на сьогоднішній день можна спостерігати значне зниження економічного розвитку країни. Сьогодні є досить підстав стверджувати, що однією із головних причин зафіксованої негативної тенденції змін в економіці є якісне погіршення інвестиційного клімату в країні. Додатковим підтвердженням цьому може слугувати й те, що негативні зміни в економіці здебільшого є наслідком залучення до відтворювального процесу природних ресурсів країни, а не ефективних інноваційних чинників зростання.

Активізація інвестиційного процесу особливо важлива для проведення ефективної інноваційної перебудови економічного комплексу України, нарощування темпів виробництва, здійснення успішних ринкових перетворень. Саме завдяки інтенсивним інвестиційним потокам можна сформувані необхідні матеріальні, політичні й соціальні передумови різнобічної трансформації українського суспільства до загальноєвропейських стандартів. Сучасна структура вітчизняної економіки малоефективна, тому що базується переважно на добувних галузях і виробництвах з низьким рівнем доданої вартості. Як показує практика, у цілому 95% структур промислового комплексу України належить до застарілих технологічних укладів. Продукція таких виробництв істотно поступається за своєю економічною ефективністю продукції наукоємних галузей. Темпи економічного зростання фактично гальмують внутрішні чинники розвитку.

Змінити ситуацію на кращу лише за рахунок часткових заходів, зберігаючи при цьому економічну структуру і традиційні пріоритети державної підтримки розвитку економіки, не можна. Необхідна різка зміна політики держави в напрямі інноваційного розвитку економіки за рахунок залучення іноземних інвестицій.

На сучасному рівні розвитку, Україна є країною великих ризиків. У діловому середовищі існує думка, що Україна, перед тим як конкурувати на світовому інвестиційному ринку, повинна насамперед перейти до розряду держав із середнім рівнем ризиків щодо інвестицій. Міжнародний інвестиційний імідж України свідчить, що активність інвестиційного процесу в нашій країні недостатня. Така ситуація щодо активності інвестиційного процесу не може задовольнити потреби вітчизняної економіки. У зв'язку з цим важливої ролі набуває проблема формування інвестиційного іміджу України, тобто – створення привабливого інвестиційного клімату як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження щодо оцінки привабливості інвестиційного клімату в країні проводили Б.А. Малицький, В.М. Головатюк, В.П. Соловійов, Д.А. Штефаніч, Є.Д. Житенко, Н.І. Іванова, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський, О.І. Бланк, О.О. Слюсаренко, О.В. Кужель, Ю.А. Авксентьев, В.А. Головка, Б.М. Данилишин, В.Л. Наконечний, В.І. Лисицький, В.М. Штуц та ін. Проте однозначного підходу до оцінки привабливості інвестиційного клімату для іноземних та вітчизняних інвесторів немає, що викликає необхідність аналізу існуючих методик.

Мета та завдання статті. Метою нашого дослідження є аналіз методик оцінки привабливості інвестиційного клімату для іноземних інвесторів та визначення серед них оптимальних для економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиційний клімат є інтегрованою характеристикою середовища, що базується на сукупності політичних, правових, економічних і соціальних умов, які забезпечують і сприяють продуктивній інвестиційній діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів. Саме незадовільний інвестиційний клімат є перешкодою на шляху залучення в економіку України серйозних інвестицій.

Враховуючи деградацію науки та освіти в Україні, постійний вплив найбільш кваліфікованих кадрів за кордон та значний рівень витрат на користування природними ресурсами, в найближчій перспективі іноземних інвесторів можуть приваблювати лише потенціал українського внутрішнього ринку та вигідне географічне розташування України.

За результатами опитування, проведеного фахівцями консорціуму Flemings/SARS серед інституційних, підприємницьких інвесторів та ТНК, які здійснили чи планують здійснювати інвестиції в Україну, мотив пошуку нових ринків є домінуючим стимулом для прямих іно-

земних інвестицій (ПІ) в Україні і набагато випереджає інші можливі мотиви, зокрема – досягнення більш високої ефективності та пошук додаткових ресурсів (табл. 1). Переважання в Україні інвестиційної діяльності, спрямованої на пошук ринків збуту, підтверджується й результатами досліджень Німецької консультативної групи [2].

Таблиця 1 – Оцінка мотивів іноземних інвесторів щодо інвестування в Україну

Ранг	Мотив	Середня відповідь*
1	Пошук ринків збуту	1,05
2	Пошук ресурсів	2,27
3	Пошук ефективності	2,53

Примітки. *Відповіді оцінювалися за трибальною шкалою: “1” – основна причина, “2” – другорядна причина, “3” – не є причиною

Для того щоб підвищити інвестиційну привабливість України необхідно, перш за все, проаналізувати сукупність об’єктивних та суб’єктивних умов, які впливають на процес інвестування, тобто інвестиційний клімат.

Різноманітність підходів, які використовуються для формування науково обгрунтованої та достовірної інформації про інвестиційний клімат, не сформувала ще належних умов для створення системи інформаційного супроводу стану інвестиційного клімату як у цілому в країні, так і в конкретних регіонах. Це перешкоджає формуванню серйозних основ для розвитку ефективного інвестиційного бізнесу. На даний момент навіть українські підприємці не володіють оцінками стану інвестиційного клімату в Україні, відповідно вони мало впливають на підйом виробничої й інвестиційної активності в державі. Вітчизняним інвестиційним структурам складно трансформуватися до міжнародних установ спільного інвестування, а також сприяти формуванню потоків інвестиційних вкладень у вітчизняну економіку. Відсутність оцінок інвестиційної привабливості політико-правового, соціально-економічного та інфраструктурного середовища не дозволяє аналізувати динаміку й інтенсивність розвитку цих процесів і розробляти моделі прогнозного характеру.

Останнім часом переважає думка, що несприятливий інвестиційний клімат в Україні здебільшого визначається нестабільністю політичної системи, недосконалістю законодавчої бази, нестійким характером зовнішньополітичної діяльності, а також недостатнім рівнем

розвиненості двосторонньої співпраці й участі нашої держави в міжнародних інституціях спільного інвестування.

Для дослідження стану інвестиційного клімату, враховуючи зазначені чинники, доцільно використовувати методика «Оцінка інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища» [3]. На нашу думку, ця методика моніторингу інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища дозволяє всебічно оцінювати інвестиційний клімат, завдяки чому створюються передумови для зниження рівня інвестиційних ризиків. Це означає, що політичні, правові, соціальні та економічні ризики можуть бути враховані й попереджені у разі розробки конкретних іноземних інвестиційних проєктів на практиці.

У загальному вигляді згадана методика включає п'ять розділів:

1. Стан політичного середовища.
2. Рівень адаптивності політико-економічної системи до реформування.
3. Розробленість національної законодавчої бази.
4. Ступінь розвиненості дво- і багатосторонніх міждержавних відносин.
5. Стан економічних чинників, що сприяють розвитку підприємницького середовища.

На нашу думку, особливо продуктивним можна вважати запропонований у цій методиці порядок проведення експертиз, власне, об'єктів інвестування. Він включає такі елементи:

1. Організаційно інституційна експертиза. Тут важливо оцінити достатність нормативного забезпечення щодо оформлення юридичного статусу господарської структури, прав на власність, узгодження з іншими суб'єктами економічної діяльності в регіоні тощо.

2. Науково-технічна експертиза. В Україні вона здійснюється на підставі Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу».

3. Експертиза на відповідність ринковим умовам, що сформувався на даний момент.

4. Соціальна експертиза. Її основне завдання – оцінка відповідності цілей запланованих реформ галузевим, регіональним і державним пріоритетам щодо перспектив покращання умов життя населення, створення нових робочих місць тощо.

5. Екологічна експертиза. Така експертиза спрямована на підготовку висновків щодо відповідності запланованої або здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональному використанню та відтворенню природних ресурсів, забезпеченню екологічної безпеки.

6. Фінансова експертиза. Вона служить для оцінки й аналізу грошових потоків, формуванню активів і пасивів, окупності інвестицій, процесу накопичення капіталу.

Наступний крок оцінки інвестиційної привабливості соціально-економічного та політико-правового середовища ґрунтується на тому, що інвестиційні ризики, пов'язані з невизначеністю стану й особливостями розвитку суспільно-політичних і соціально-економічних процесів, зумовлені внутрішньою політикою держави. Тобто важливо встановити, якою мірою стан і розвиток внутрішньополітичної ситуації, ті або інші дії держави формують сприятливі (привабливі) або несприятливі умови для ефективної підприємницької діяльності.

Тракування інвестиційних ризиків в економічній літературі [1; 4–8] пов'язується з необхідністю врахування можливості (вірогідності) небажаного розвитку внутрішньополітичних (соціально-економічних, правових, політичних) процесів, оскільки саме через такі обставини вони не сприятимуть ефективній господарській діяльності. Зрозуміти, що розвиток суспільно-політичних і соціально-економічних подій є небажаним, можна лише в порівнянні. Наприклад, з умовним еталонним станом соціально-економічного та політико-правового середовища, який би характеризувався бажаним розвитком політичної та економічної ситуації, що стимулювала б створення ефективного інвестиційного клімату. За таких умов, можна вважати, що наявність інвестиційних ризиків зумовлена небажаними відхиленнями реального стану соціально-економічного середовища від його еталону.

Отже, порівнюючи реальний стан розвитку середовища з бажаною еталонною моделлю за допомогою системи суспільно-політичних, соціальних і економічних показників можна встановити, наскільки зміни, що відбулися в цьому середовищі на певному відрізку часу, мають бажаний або небажаний характер. А напрям і інтенсивність таких змін повинні служити підставою для висновків про привабливість або непривабливість соціально-економічного та політико-правового середовища для ефективної інвестиційної діяльності.

За еталонні значення показників, що використовуються для дослідження соціально-економічних і політичних процесів приймається такий їх рівень, який відповідає точці повної визначеності. Для кількісного вимірювання рівня визначеності використовується шкала від 1 до 5 балів, оцінки можна вказувати із знаком „+” (трохи вище обраного балу) або „-” (трохи нижче обраного балу). Тобто використовується спеціальним способом побудована шкала, яка базується на 5-тибальній оцінці за правилом (\pm). Для крайніх оцінок використовується лише один формат неточності: для 1 балу це „1+”, для 5 балів це „5-”. На

практиці для роботи експертів застосований метод реалізується за допомогою шкали, запропонованої В.Б. Тихомировим [6]. Його математичні дослідження підтвердили логічність використання позначки 60% для виділення гранично допустимих рівнів ризиків у разі визначення рівня інвестиційної привабливості соціально-економічного та політико-правового середовища. Схематично такий підхід наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Визначення рівня ризику відповідно класифікації В. Тихомирова

Рівень ризику			Інвестиційний клімат	
характеристика	привабливість у балах	відображення	характеристика	оцінка
Дуже низький	83-100	A+	Відмінний	5
	75-82	A	Менш відмінний	5-
Низький	66-74	A-	Дуже добрий	4+
	62-65	B+	Добрий	4-
Задовільний	55-61	B	Вище середнього	3+
	50-54	B-	Середній	3
	45-49	C+	Нижче середнього	3-
Високий	39-44	C	Межа	2+
	34-38	C-	Допустимий	2
Дуже високий	26-33	D+	Поганий	2-
	18-25	D	Дуже поганий	1+
	0-17	D-	Недопустимий	1

Таким чином, виділяються такі зони ризиків:

- незначних ризиків – до 30%;
- невизначених ризиків – 30...60%;
- помірно високих ризиків – 60...75%;
- високих ризиків – 75...100%.

Як свідчить наведений поділ, після 60% знаходяться зони ризиків, які небажані для середовища, тому в практичній діяльності вони обов'язково повинні враховуватися. Виходячи з такого підходу, можна вважати, що чим більший рівень ризиків за показниками, за допомогою яких досліджується стан середовища, тим більше підстав вважати таке середовище з неприйнятним рівнем ризиків, тобто з низькою інвестиційною привабливістю. Привабливість соціально-економічного та політико-правового середовища зростатиме, якщо рівні ризиків за

показниками, які використовуються для її дослідження, зменшуватимуться.

Висновки. Вказана шкала є тим методичним інструментом, який дозволяє кількісно встановити величину відхилення реального рівня привабливості середовища від її бажаного, еталонного рівня. І вже на цій основі визначати рівень ризиків за показниками, які використовуються в дослідженні. Як свідчить практика, проведення досліджень інвестиційної привабливості соціально-економічного та політико-правового середовища саме з використанням експертного методу створює необхідні передумови для розробки науково обґрунтованих прогнозів розвитку інвестиційних процесів у взаємозв'язку з характером і особливостями динаміки змін середовища в цілому або окремих його складових.

Таким чином, ризик пропонується визначати як величину відхилення реального рівня привабливості від еталонного.

Підсумовуючи викладене, потрібно зазначити, що ця методика є оптимальною в умовах сучасного розвитку економіки України та може використовуватися на практиці для оцінки привабливості інвестиційного клімату.

Список літератури

1. Інвестиційний клімат в Україні: фактори регіональних ризиків [Текст] / [О. О. Слюсаренко, О. В. Кужель, Ю. А. Авксентьев та ін.]. – К. : РВПС України НАН України, 2007. – 330 с.
2. Інвестиційний клімат по-українськи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.niss.gov.ua>>.
3. Маліцький, Б. А. Оцінка інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища [Текст] / Б. А. Маліцький, В. М. Головатюк, В. П. Соловійов. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 144 с.
4. Маліцький, Б. А. Моніторинг інвестиційного клімату в Україні [Текст] / Б. А. Маліцький, В. М. Головатюк, В. П. Соловійов // Розвиток науки та науково-технічного потенціалу в Україні та за кордоном. – 2009. – № 2 (3).
5. Султанов, Ш. З. Политический риск : анализ, оценка, прогнозирование, управление [Текст] / Ш. З. Султанов. – М. : Междунар. отнош., 2002. – 270 с.
6. Тихомиров, В. Б. Политический риск : рейтинг Литвы [Текст] / В. Б. Тихомиров, И. В. Тихомирова // Диалог. – 2008. – № 15. – С. 4 – 10.
7. Штефанич, Д. А. Управління підприємницьким ризиком [Текст] / Д. А. Штефанич. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – 190 с.
8. Иванова, Н. И. Национальные инновационные системы [Текст] / Н. И. Иванова. – М. : Наука, 2002. – 352 с.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© С.В. Тютюнникова, Л.О. Мельнік, 2009.